

Napló

1989. V. 29.

Kedden Faludy-esten voltam Újvidéken. Érdekes volt, néha sziporkázott, de ugyanakkor teatrális is (ami végső soron érthető, hiszen nagyon sokan föltették már neki ugyanezeket a kérdéseket, s ő mint egy „kereken egész” kis történetet mesélte el a vele történeteket). De: közvetlen volt, szerény, egyszerű, megnyerő. Hornyik villogtatta tárgyi tudását. Emese, jellemző módon, fontoskodott, Szűcs Imre meg még a közönséget is kellemetlen helyzetbe hozta erőszakosságával, minden áron való szereplési vágyával.

Szerdán Milošević Újvidéken és Szabadkán járt. Hogy a biztonság mekkora volt körülötte! Mint Arafatnál, esetében sem közöltek előre semmit sem, ellentünetésektől (?), diverziótól tartva. De ennek ellenére a Jugoalatban tett látogatásakor elment az áram. Nagy a bátorsága annak, aki ezt megtette.

Csütörtök majdnem olyan nap volt, mint a többi. Hol vannak már az eufóriás május 25-ék, a táncos, dalos szocrealista ünnepélyek? Az ok viszont nem a növekedő demokrácia, hanem az erősödő Tito-ellenes szerb kampány.

Tegnap este tudtam meg a pesti hírt: a Hitel hozta a Sütőhöz címzett írásomat. S a következmények? – Ki tudhatja?

1989.V. 30.

A szombati M.Sz.-ban az Öregasszonyok. Örülök neki, a Kilátó miatt ezt a számot többen olvassák.

Ott olvasható egy interjú S. Seleničtyel, a Jugoszláviai Írószövetség elnökével. Szerinte Szerbiában, Belgrádban igenis lejátszódnak demokratikus folyamatok, csak ezek a nemzeti/nacionalista sajtóban nem kaphatnak helyet. Bizonyára így van, gondoljunk csak az olyan falfirkára, mint a „ Staljinoševića, ne!” (Sztálinosevityet nem!).

1989.VI.4.

Ma adták a hírt: meghalt Khomeini, a XX. század egyik nagy zsarnoka. Iszlám fundamentalista államfő, Hitler, Sztálin, meg még ki mindenki hasonlítható hozzá? Hány évre vetette vissza Iránt/Perzsiát? S hány évig tart, mire majd összeszedik magukat...

És a másik hír: a kínai katonaság belelőtt a békeken (!) tüntető tömegbe. Több ezer halott – szocializmus, oh!

A pénteki M.Sz.-ból tudtam meg, Dormán az Újvidéki Rádió éjszakai műsorában beszerkesztette a Sütő Andráshoz írt Hitel-beli írásomat. Örültem is neki, meg félttem is. Félttem, mert arra gondoltam, mi lesz, ha telefonon fölhív, s nekem beszélnem kell róla. Hazudni nem akartam, az igazságot elmondani nem lehet, ... szóval tartottam tőle. Négy után került műsorba, megelőzte Nagy Margit újságíró erdélyi beszámolója, a Sinkovits Imréhez címzett Sütő-levél, beszélgetés Bicskei Istvánnal (Kolozsvárott végezte a színiakadémiát), majd beszélgetés Sinkovitscsal (amit az a Varga Szilveszter készített, aki ódát írt a „Tito örök” témára, 1956-ot pedig ellenforradalomnak nevezte), és a telefoninterjú után következett az én írásom Bicskei tolmácsolásában, aki valóban szépen olvasta. Ezután újra Nagy Margit beszélt Erdélyről, majd néhány népdal. Szép összeállítás, Dormán érdeme.

Tegnap Szegeden az Ünnepi Könyvhét sátrai, könyvei. Gyönyörű volt a rengeteg könyvsátor előtt megállni, nézelődni. Mindegyik sátonál fölfedeztem olyan könyvet, ami a másikon nem volt. És az antikváriumba, valamint a Móra és a Tömörkény könyvesboltokba még el sem jutottam. El se tudom képzelni, mi lenne Szeged közelsége nélkül.

1989.VI.18.

Nagyon régóta nem írtam egy sort sem, ill. ide a Naplóba nem.

Az elmúlt időszak két legfontosabb eseménye a pénteki (16-ai) Temetés és a kínai gyilkosságsorozat volt. Előbb talán a Temetésről.

Nem tudtam meghatódottság és elérékenyülés nélkül nézni. A legfőlegképpen a fegyelmezett tömeg volt. (Micsoda különbség tud lenni százezres tömegek között, pedig alig néhány száz kilométer választja el őket egymástól. Az újvidéki, belgrádi stb. züllött, részeg horda, a budapesti a végsőkéig fegyelmezett 250.000 ember! Pedig Budapestnek és az ország lakosságának lett volna miért elszámolni, „revansot venni” az eltelt harminc, negyven év miatt, a kivégzések, a kínzások, a megaláztatások miatt, de a nemzet bizonyosságot tett szellemi nagykorúságáról és érett politikai magatartásáról. Sehol egy rendőr, akinek „fölygynie” kellett volna. Ezt elvégezték helyettük a karszalagos civilek, kulturáltan, emberségesen. De nem is nagyon akadt dolguk.) Még a legfeszültebb pillanatokban is megmaradt a fegyelem: Király Bélát rövid taps köszöntötte, egyetlen hangos szó el nem hangzott, kivéve az eskütételt és a Himnuszt, valamint az egyházi himnuszt. Egyetlen politikai jellegű föliratot sem láttam, csak a városnévtáblák, és Székelyföld – szívszorongató érzés volt látni azt a csontos, szikár fiatalembert, aki a táblával kezében néhány szál virágot helyezett el a ravatal előtt. ...Hány halált hoz még a szocializmus világszerete? És a fájdalmas mozzanatok: amit eddig is tudtunk, csak hangosan kimondani nem lehetett, azt most már azok harsogják öröktől fogva tudott igazságként, akik eddig ellenforradalomról, zűrzavarról beszéltek!

Szomorú, fájdalmas tudat, hogy szétszóródtunk, hogy százezrek, vagy milliók haltak meg ártatlanul, s ugyanazok fognak most is a fölszínen maradni, akik az előző rendszert kiszolgálták. Mi lesz velünk? Hol van öntudatra ébredésünk?

Szegény kínai fiatalok! Sorra végzik ki őket is. Nem volt elég? Persze logikus következményei ezek a kommunista diktatúráknak, az emberek tankokkal történő széttiprása, halomra lövetése. Most a kivégzések, az el- és a meghurcoltatások ideje van, a megaláztatásoké. A módszer ugyanaz, legyen szó Kínáról vagy Kosovóról.

A Magyar Televízió közölte: a szlovén parlament meghozta a döntést a köztársaság kiválási jogáról. Fél év, egy év múlva élni is fognak vele? Minden bizonnyal: igen, hiszen a növekvő diktatúrát egyetlen civilizált nép sem lenne hajlandó eltűnni.

Holnap mítingelni fognak a parasztok a mezőgazdaság áldatlan helyzete miatt. A megmozdulás még rokonszenves is lenne, ha nem „azok” szerveznék, hanem spontánul jött volna létre, s nem újra a szerbek és a montenegróiak lennének a hangadók, valamint (amit

most már tisztán látok) nem a Marković-kormány megdöntésére hozták volna létre, pedig (és ezt Csikos Zsuzsa a ma esti híradóban elmondta) ha a kormány megbukik, bekövetkezik a teljes csőd, aminek (persze ezt már ő sem tette hozzá) az ország széthullása, polgárháború vagy a miloševići diktatúra lesz a folytatása.

1989. VI. 25.

A nyár megérkezett illataival. Az erdőben, a parkban éreztem azt a nehéz, jellegzetesen nyári szagot, amit először gyermekkoromban regisztráltam. Különös, kissé kellemetlen is talán? Semmiképpen sem üde, friss, hanem nehéz, nehézkes, talán „szürke”. Istenem, de jó lenne nem tudni ezt a rengeteg szennyet, ami napról napra rakódik ránk. Nem tudni halálokról, fájdalomokról, börtönökről, megkínzásokokról. Nem tudni a kiszolgáltatottságot, ezt a rengeteg hazugságot, egyéni és nemzeti tragédiákat, meghurcolt, kivégzett embereket.

A szerbek nagyon készülnek a rigómezei ütközet megünneplésére (az érvényben lévő kosovói gyűlekezési tilalom ellenére már ma megkezdtek a mítingszerű felvonulásait). Tolnai talán most kezd rádöbbenni, mibe is ment bele, milyen aljas játszmába keveredett. Turi szerint (M. Sz.-beli tudósítás) békülékenyebb hangnemben szólt a szlovén írók kiválási próbálkozásairól, több megértést szeretett volna, de lehurrogták. Turi a vezércikkben fölrója a szlovéneknek finnyasságukat, s a Bulatović-botrányra hivatkozik, hiszen a szlovének tiltakoztak ellene mint a Jug. Írószövetség elnökjelöltje ellen. A szomorú az, hogy Turi elfelejti Bulatović azon kijelentéseit, miszerint tankokkal menne Kosovóba, s mindjárt rendet is csinálna – kívánsága részben teljesült is, már ami a tankokat illeti -, hogy az albánok és más nemzetiségek másodrendű polgárok, elfelejti a csetnikmozgalom rehabilitálását célzó törekvéseit stb. Ejnye-ejnye, Turi Tibor!

Matuska egy 1956-os jugoszláviai magyar kivégzése kapcsán a megkezdett sorozatában hangsúlyozottan ír az újvidéki és más hasonló „hideg napok”-ról, de ezúttal nem említi a partizánok atrocitásait. (Szalma mesélte, nagyapját hogy végezték ki a bevonuló partizánok Szabadkán, összetereelve az útjukba kerülő magyarokat, férfiakat, asszonyokat, gyerekeket és öregeket is.)

Pozsgay és Nyers szimpatikus emberek, talán olyanok, akikben még lehet bízni.

1989. VII. 11.

Vasárnap délben értem haza Hajdújárásról, az Etno-campból. Gyönyörű kilenc nap – álom és valóság. Álom, mert ilyen a valóságban nincs, de valóság mégis, mert velünk esett meg, ott voltunk, részt vettünk benne. Jó volt látni a táborban hegedűvel, furulyával, dudával sétáló gyerekeket, másokat, akik egy-egy zugban együtt énekelnek... És a dalok. A népdalok fájdalmas aktualitása. Széki, mezőségi, gyimesi, kalotaszegi dalok.

A munka öröme, a kétkezi és a szellemi munka nemesítő ereje. S a szabadság: mindenki azt tette, amihez kedve volt: fűrt, faragott, énekelt, citerázott, gyapjút nemezelt, kosarat font, táncolt, furulyázott.

És mit hoztunk magunkkal? Emlékeket, tárgyakat, amelyeket mi készítettünk, a közösségi érzést, az össze- és az egymáshoz tartozás tudatát, lelkierőt, amit talán elő lehet majd hívni rejtekéből.

És közben dül a nagyszerb nacionalizmus. Kninben keltettek zavargásokat a neo-csetnikek, még az istentiszteletüket sem tisztelve. Mi lesz a vége?

És egy érdekesség: Purger állítása szerint őt elsősorban Tolnai javasolta és támogatta 1983-ban a Symposion főszerkesztői tisztjére!

1989. VIII. 15.

Egyre nagyobb kiesések vannak a naplóírásban, a munkáról nem is szólva. De lehet-e így dolgozni? Lassan véget ér a nyár, és nekem nem volt annyi időm, hogy leüljek, s folyamatosan dolgozzam.....

Fejtő Ferenc Érzelmes utazását olvasva az első gondolatom az volt, hogy egy kamaszfiú írja le családja történetét, nem túl izgalmasan, itt-ott megható, szép részletekkel – anyja halála, szenvedése. Azután a dalmát tengerparttal fordulatot vesz a napló-regény is, gondolatokkal gazdagodik. Kicsit emlékeztet Th. Mannra, pontosabban szólva A varázshegyre, még pontosabban Hans Castorp elmélkedéseire. De benne van a tenger és a tengerpart hangulata, Ragúza, Spalato, Cattaro, Otlík Fiuméja. Én is írni fogok a tengerről, illatáról, a Vízről, a szűk kis utcákról, terekről, a középkori hangulatot árasztó adriai városokról. Bár el lehetne választani napjaink szennyétől azt a csodálatos, hatalmas, mindig mozgó, lüktető, beszélő őselemet, partjaival, szigeteivel, hajóival, sirályaival....

A levegő egyre jobban telítődik egy végsőkéig lezüllyött állam bomlászagával.

1989. IX.8.

Véget ért az első tanítási hét. Meglehetősen fárasztó, egyáltalán nem pihenten (kipihenten!) kezdtem, kezdem a tanítást. Talán megszokom, talán rendszerebben dolgozom.

Tegnap este a Kanizsai Íróklub irodalmi estje után végre találkoztam Sinkovits Péterrel. Igazán örültem, hogy személyesen is megismerkedhettünk, s hogy elmondhattam, mennyire becsülöm az ő és a szerkesztősége munkáját. Láttam, jólesett neki, nekem meg az, hogy őszintén elmondhattam, mennyire fontos a becsületes kiállításuk, tartásuk és hogy természetesen nem lehet azt elvárni a M.Sz.-tól, amit egy Vjesniktől, vagy a Danastól. Fontos, hogy naponta megjelenik, hogy magyarul jelenik meg, s ha burkolt formában is, de becsületes próbál maradni.

Jó volt hallani, hogy a tárcákban fölfedezni véli egy regény csírát. Miután visszagondoltam az eddig megjelentekre, valóban össze lehetne fűzni őket. Csak amíg bennem nem áll össze „a mű”, addig hozzá sem foghatok. És jó volt Dudás Karcsiékkal is együtt lenni, mert egyet tudtunk érteni azoknak a jelenségeknek az abszurditásában, hogy Tolnai még húsz író hívt meg Belgrádból, és hogy Végel László Balázs Attilával együtt vett részt a Brankovo kolón, s annak is a „költői míting” c. részében.

A szerb forradalomba pedig beállt a változás (!), ami tkp. várható volt: a legprimitívbbeket kezdik félreállítani az elvtársak.

Szegedről hazafelé tartván, amikor a több kilométeres kocsisort próbáltam elkerülni, az ott veszteglők elébem álltak és leállítottak. Akkor értettem meg, ezek valóban mindenre képesek: ölni, rabolni, erőszakolni! Szidta az anyámat, a szabadkai rendszámablámat az, aki az autót is, meg engem is szét akart verni, valahol a röszkei határátkelő előtt néhány kilométerrel, augusztus 31-én, az Úr 1989. esztendejében.

El kellene már olvasni és megírni a Th. Mann – Kerényi K. levélváltás kritikáját, beszélni a mítoszról, és újra visszavinni oda, ahol a helye, megtisztítani a rárokodott mocsoktól, szennyből, amit a neo-csetnikek aggattak rá.

Tegnap Kanizsán Bordás közölte, Bori pozitív recenziót adott a kéziratomról, de át kell formálni, bele kell tenni az új verseket is.

1989. IX. 12.

Magyarország megnyitotta határait az NDK-menekültek előtt. Szép, humánus gesztus, némi gazdasági számítás-háttérrel: Bush bejelentette, korlátlan időre folyósítják a magyarországi hiteleket. De mindenképpen bátor tett, úgy tűnik, végleges a szembefordulás a sztálinista hatalmakkal, Kelet-Németországgal, Csehszlovákiával és Romániával (Bulgáriával csak azért nem, mert azok a Bércecs Balkánon alusszák Csipkerózsika-bajuszos (kis- és nagybajuszos) álmukat, messze, nagyon messze a bugyorgó Közép-Európától). S minő véletlen, amíg Jelcin az Egyesült Államokban, Jegor Ligacsov az NDK-ban tesz látogatást.

A szerb nacionalizmus újra erősödő tendenciát mutat – égő vonat a dalmát tengerparton, D. Čosić szájából csak úgy ömlik a demagógia. Szabó István elvállalta a belgrádi filmegetem vezetését. Tájékozódni kellett volna, hova megy, kikhez megy. Ma már nem lehet semmit felelősség nélkül, ill. felelőtlenséggel tenni. Minden lépésünkkel el kell számolni. Minden szavunkkal, minden mondatunkkal.

1989. IX. 17.

Pénteken Toldi Éva beolvasta telefonba Bori recenzióját. Jóindulatú, semmi sértő szándékot nem éreztem ki belőle. És meg is értem, miért pont azokat a verseket nem ajánlaná kiadásra – politikailag problematikusak, viszont bennhagyott „kemény dolgok”-at is. Éva szerint semmi esetre sem végleges a „leltár”, lehet hozzáadni és elvenni is belőle. Ha már így alakult, szeretnék még néhány verset hozzacsatolni. Talán a jövő év elején (első felében) meg is jelenne a könyv(ecske). S hogy ez mit jelent? A munkát, a tenni akarást, s ha csak annyit elérek vele, hogy valakit, valakiket föléb-

resztek az anyanyelv igénylésére, már megérte. És ezért kell dolgozni, írni, minél többet, minél igényesebben. Tenni a fönmaradásért, a „csakazértis”-ért, csöndes ellenállással, kitartással.

Pénteken Bozsik eltántorgott hozzám a verseskötetével. Mitikus esemény: részegen hozza el a Visszakézből című fél-alkoholista verseskötetét, és én nem vagyok otthon – már nem tud elérni. Pedig valami-kor sokkal közelebb volt hozzám, mint bárki más, mára azonban eltávolodtunk egymástól. Talán leginkább felelőtlensége miatt. Felelőtlenül dobálózik a szavakkal, fogalmakkal. Politizál, amikor nincs tisztában a dolgok mögötti történésekkel, s még mindig hisz azok jóindulatában, akik már rég a késeket élesítik.

Bozsik olyan valakit (Horvát Ottót, vagy Oto Horvátot) fordít szerbből magyarra, aki magyar szerző, de szerbül ír, s a Magyar Tanszékre iratkozott. Komolytalan emberek.

Szombaton meglátogatott Bogdán József, a papköltő. Rendesnek tűnik. Talán ha a magánya nem kezdi ki, sikerül megőriznie identitását abban az előre-gedett bánáti kis faluban. Őszinték a versei, s nagyon érezni rajtuk a lelkészi kéz vonásait. S ami fontos: többé-kevésbé átlátja a közéleti emberek (írók, politikusok), valamint a politikai történések mozgatóerőit, mozgásait.

Desanka Maksimovićyal közöl interjút a 7 Nap, aki egyebek között badarságokat beszél önmagáról is. Mellesleg ő írta a Milošević-könyv hátlapjának a szövegét.

Valami készül, M. már hosszabb ideje nem látható, hallható.

Csak háború, vérontás ne legyen!